

## BUDVANSKI ISELJENICI U ZADRU (OD KRAJA XVI. DO POČETKA XIX. STOLJEĆA)

Dr. sc. Lovorka Č o r a l i ć  
Hrvatski institut za povijest, Zagreb, HR

UDK: 314.8 (497.5 Zadar/Budva) "15/18"  
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 16. VI. 2010.

*U radu se razmatra prisutnost i djelovanje useljenika iz Budve u Zadru u razdoblju od konca XVI. do početka XIX. stoljeća. Istraživanje je zasnovano na raščlambi gradiva iz Državnog arhiva u Zadru (Spisi zadarskih bilježnika, Spisi generalnih providura). U uvodnom dijelu rada iznose se neki opći podatci o budvanskim useljenicima u Zadru (društvena i profesionalna struktura useljenika, odnosi sa zadarskim crkvenim ustanovama, opći čimbenici uklopljenosti u novu sredinu i sl.), a u središnjem dijelu rada kronološkim se slijedom raščlanjuju dokumenti (ponajprije oporučni spisi) koji se odnose na svakog pojedinog useljenika.*

Ključne riječi: *Zadar, Budva, Dalmacija, Mletačka Republika, migracije, rani novi vijek, društvena povijest.*

### UVOD

Proučavajući demografsku i društvenu strukturu stanovništva duž istočne obale Jadrana u ranom novom vijeku, moguće je opaziti, već i općim uvidom u neke od temeljnih izvora za povijest pojedinih gradova (npr. bilježnički spisi, upravni spisi i dr.), kako se kao najmnogoljudnije i strukturom stanovništva najšarolikije središte izdvaja Zadar – onodobna prijestolnica Mletačke Dalmacije. Uz brojne obrtnike, trgovce, svećenike i državne dužnosnike podrijetlom iz Mletaka, Veneta i Furlanije do udaljenih mletačkih prekojadranskih posjeda na grčkom arhipelagu i na Peloponezu, u Zadru su – najčešće kao privremeno nastanjena skupina stanovništva – djelovale i vojničke posade raznorodnog etničkog i vjerskog podrijetla. Već od prvih osmanlijskih upada u zadarsko zaleđe (druga polovina XV. stoljeća), a osobito od XVI. stoljeća, u Zadru se učestalije opažaju grčki stratioti, hrvatski konjanici (*Croati a cavallo*), albanski pješaci i konjanici (*soldati Albanesi, cappelletti*), posade naoružanih galija za zaštitu plovidbe Jadranom (*barche armate*), talijanski plaćenici i mletački časnici. Njihov je životni put bio vezan za sveukupan mletački državni

prostor, a Zadar je – kao središnje vojno i strateško uporište *Serenissime* na hrvatskom primorju – bio njihovom glavnom bazom i najčešćim mjestom (privremenog) djelovanja.<sup>1</sup>

U sklopu obrade navedene problematike, koja se ne odnosi samo na vojnu već i na društvenu i demografsku povijest Zadra i istočnog Jadrana, važno mjesto odnosilo se i na prisutnost i djelovanje vojnika i civilnih osoba zavičajem s područja Boke kotorske, budvansko-barskog priobalja i unutrašnjosti Crne Gore. Njihovu nazočnost bilježimo u Zadru (više nego u drugim našim primorskom gradovima) kroz sveukupno promatrano razdoblje ranog novog vijeka i početkom XIX. stoljeća, a zapažamo ih – osim u vojničkoj profesiji – i u brojnim civilnim zanimanjima. Iako, ukupno gledajući, nije riječ o velikom broju osoba, useljenici iz tih krajeva su – bez obzira kojoj su vjerskoj i etničkoj skupini pripadali – davali značajan prinos demografskoj šarolikosti glavnog mletačkog grada na istočnom Jadranu.

Središnja tema ovoga rada usmjerena je na razmatranje prisutnosti i djelovanja iseljenika iz grada Budve u Zadru tijekom širokog vremenskog raspona od konca XVI. stoljeća do početnih godina XIX. stoljeća. Riječ je o gradu koji je kroz svoj povijesni razvoj u velikoj mjeri dijelio sudbinu ostalih naselja u Mletačkoj Albaniji. Tijekom srednjega vijeka Budva je, naime, često mijenjala vrhovne gospodare (raški vladari od 1186.; Balšići od 1361. do 1392.; Crnojevići od 1392. do 1396.; Sandalj Hranić od 1396. do 1398. godine te potom polustoljetna smjena vlasti između Đurđa Stratimirovića, Mlečana, Balše III. i Đurđa Brankovića). Godine 1442. (prema nekim autorima, 1443.) Budva ulazi u sastav Mletačke Republike te sve do njezina sloma 1797. godine slijedi sudbinu ostalih bokeljskih i dalmatinskih priobalnih središta.

<sup>1</sup> U prethodnim radovima obrađene su neke od tih vojničkih skupina odnosno neki njihovi zapaženiji predstavnici. Usporedi, primjerice: Lovorka ČORALIĆ, “Zadarski kapetan XVII. stoljeća – Ulcinjanin Dominik Katić”, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu*, sv. 22, Zagreb, 2004., 213 – 233; L. ČORALIĆ, “Bartol Depope iz Glavotoka – *Croato a cavallo* u mletačkoj službi u Zadru (XVIII. st.)”, *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, sv. XLIX, Rijeka, 2007., 81 – 91; L. ČORALIĆ, “Albanska obitelj Ginni u povijesti Dalmacije i Istre (XVI. i XVII. st.) – Prilog poznavanju komunikacija duž istočnojadranske obale”, *Povijesni prilozi*, god. 26, br. 33, Zagreb, 2007., 271 – 287; L. ČORALIĆ, “Mletački časnici, svećenici, građani – Tragom Barana u Zadru (XVII. – XVIII. stoljeće)”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 50, Zagreb – Zadar, 2008., 147 – 192; L. ČORALIĆ – Maja KATUŠIĆ, “Conte Veneto i Cavaliere di San Marco – Ivan Radoš (o. 1616. – 1686.)”, *Povijesni prilozi*, god. 27, br. 35, Zagreb, 2008., 193 – 207; L. ČORALIĆ – M. KATUŠIĆ, “Andrija Mladinić i Mihovil Anđelo Filiberi – časnici postrojbe *Croati a cavallo* (Iz društvene i vojne povijesti Dalmacije u XVIII. stoljeću)”, *Povijesni prilozi*, god. 28, br. 37, Zagreb, 2009., 247 – 282.

Kao jedan od najjužnijih mletačkih prekojadranskih posjeda, Budva je zarana postala ugrožena osmanlijskim prodorima (napose od XV. do XVII. st.). Najteže stradava tijekom Ciparskog rata u ratnom pohodu turskog admirala Uluz-Alije 1571. godine, kad je porušena i spaljena. Gradska urbana jezgra i bedemi ponovno su teško oštećeni u vrijeme potresa 1667. godine, a u vrijeme velikog rata za oslobođenje (Morejski rat, 1684. – 1699.) grad ponovno (iako neuspješno) opsjeda osmanlijska vojska (1686. god.).<sup>2</sup>

U vrijeme osmanlijskih prodora u mletačko zaleđe (XV. – XVII. st.) Budva je važna mletačka obalna predstraža, ali i jedno od središnjih mjesta useljavanja brojnog prebjeglog žiteljstva iz okupiranog ili ratnim zbivanjima ugroženog susjedstva (Paštrovići, Pobori, Maine, Brajići, Grbalj i dr.). Mletačko-turski ratovi, osmanlijsko susjedstvo i opća nesigurnost, uzrokovana više stoljeća prisutnim ratnim događanjima, kidanje ustaljenih prometnih i gospodarskih veza sa zaleđem, porast izbjeglog i prognanog žiteljstva, ali i činjenica da se grad od 1442. godine nalazio u sastavu moćne i prostrane državne zajednice, razlozi su koji su uvjetovali da već od druge polovine XV. stoljeća započnu velika budvanska prekojadranska iseljavanja. Pravci iseljavanja kretali su se u širokom luku od gradova na istočnom Jadranu (ponajviše u susjedne bokeljske gradove i u Dubrovnik), preko južnotalijanskih obalnih središta (Apulija, Marke, Molise), pa sve do sjevernotalijanskog Veneta (Mleci) i Furlanije.<sup>3</sup> U sklopu razmatranja budvanskih migracija u ranom novom vijeku zapaženo je mjesto imao, kako ćemo vidjeti iz sljedeće analize, glavni grad Dalmacije – Zadar, te je ta problematika ujedno i središnja tema ovoga priloga.

Osnovni izvor uporabljen u radu su oporuke budvanskih iseljenika pohranjene u Državnom arhivu u Zadru (dalje: DAZd) u sklopu fonda Spisi zadarskih bilježnika (dalje: SZB). U manjoj su mjeri korišteni i instrumenti (ugovori) zadarskih bilježnika te Spisi generalnih providura Dalmacije (dalje: SGP).

Tragom navedenih dokumenata, koji količinski možda i nisu iznimno opsežni niti brojni, ali su sadržajem istraživaču vrlo zanimljivi, ukazat ću u prvome dijelu rada

<sup>2</sup> Podrobnije o prošlosti Budve od XV. do XVIII. st. vidi: Savo NAKIĆENović, *Boka. Antropogeografska studija*, Beograd, 1913.; Niko LUKOVIĆ, *Boka Kotorska*, Cetinje, 1951., 206 – 214; Ignacije ZLOKOVIĆ, "Prilozi za istoriju pomorstva i trgovine Budve", *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru* (dalje: GPMK), sv. 12, Kotor, 1964., 167 – 186; Nikola VUČKOVIĆ, *Srednjovjekovni statut Budve*, Budva, 1970. Usporedi i tekstove o Budvi u *Hrvatskoj enciklopediji*, sv. III, Zagreb, 1942., 456, i *Pomorskoj enciklopediji*, sv. I, Zagreb, 1972., 642 – 643.

<sup>3</sup> O budvanskim iseljavanjima u Mletke usporedi: L. ČORALIĆ, "Iz prošlosti Boke: budvanska zajednica u Mlecima (XV. – XVIII. st.)", *Povijesni prilozi*, sv. 19, Zagreb, 2000., 125 – 152.

na neke opće značajke koje se odnose na budvanska useljavanja i budvanske useljenike u Zadru (vremenski okvir useljavanja i bilježenja u zadarskim izvorima, zanimanja budvanskih iseljenika, njihov društveni status, gospodarske mogućnosti i uklopljenost u novu sredinu, veze s Crkvom i sl.). U drugom dijelu rada kronološkim ću slijedom potanko razmotriti sve dokumente (ponajprije oporučne spise) u kojima se bilježe iseljenici iz grada Budve u Zadru.

#### OPĆI PODATCI O BUDVANSKIM USELJENICIMA U ZADRU

Budvanski useljenici u Zadru ne mogu se (uzmemo li u obzir brojčani omjer) mjeriti s vrlo brojnim Kotoranima i – zanimljivo je naglasiti – također vrlo često prisutnim useljenicima sa šireg područja Mletačke Albanije (npr. iz područja Paštrovića) i onodobne Zete. Ipak, Budvani su – primjetno je temeljem uvida u izvore – činili vrlo zapažen i utjecajan dio useljeničke skupine s navedenih prostora.

Dokumenti o budvanskim useljenicima u Zadru, koji se razmatraju u ovome radu, datiraju od konca XVI. (1599. god.) do početka XIX. stoljeća (1802. god.). Ovdje je potrebno napomenuti da je većina dokumenata koji svjedoče o prisutnosti Budvana u Zadru iz XVII. stoljeća, posebice iz razdoblja četrdesetih i pedesetih godina istoga vijeka. U XVIII. stoljeću broj Budvana u Zadru drastično opada, ali se tada – iako je riječ o samo nekoliko osoba – radi o (sveukupno gledajući) najznačajnijim i društvenim ugledom najmoćnijim budvanskim useljenicima. Potrebno je također napomenuti da su neki budvanski useljenici oporuke pisali u više navrata, kao i da raspolažemo s istovrsnim spisima koji se odnose i na najbliže članove njihovih obitelji. Iako je u tim primjerima riječ o osobama koje nisu nužno iz Budve (supruge budvanskih useljenika) ili su prva generacija useljeničke obitelji (djeca), takvi su dokumenti neophodni za razumijevanje brojnih sastavnica iz obiteljskoga i društvenoga svakodnevlja Budvana nastanjenih u dalmatinskoj prijestolnici.

Useljenici iz Budve u izvorima se redovito označavaju prema gradu iz kojega potječu (*de Budua*), a u nekim je primjerima (npr. *Steffano Budua*) mjesto podrijetla postalo i oznakom prezimena dotičnog useljenika.<sup>4</sup> Zanimanja budvanskih useljenika nisu redovito navedena. Ipak, opaža se – u sveukupnom omjeru – velik broj vojnih osoba, osobito časnika djelatnih u mletačkoj vojnoj službi. Te se osobe, poput

<sup>4</sup> U izvorima se bilježe i konkretna prezimena budvanskih useljenika (Antonioli, Belglava, Brajić, Bratić, Bubić, Bućinić, Petković i dr.).

guvernadura Šimuna Petkovića,<sup>5</sup> vojnog namjesnika Mihovila Budve,<sup>6</sup> kapetana oltramarinskih vojnika Franje Antoniolija<sup>7</sup> ili generala Marka Antuna Bubića,<sup>8</sup> u vrijeme svojega djelovanja mogu smatrati elitnijim odnosno istaknutijim dijelom budvanske iseljeničke skupine u Zadru.

Iako je na području Budve i okolice grada obitavao i velik broj žitelja pravoslavne vjere, Budvani nastanjeni u Zadru bili su isključivo katolici. Njihove oporučne odredbe, kao i drugi dokumenti, svjedoče o njihovim brojnim i raznovrsnim oblicima povezanosti sa zadarskim crkvenim ustanovama i duhovnim osobama. Mjesta pokopa i služenja misa zadušnica u spomen na pokojnika i njegove pretke u primjeru Budvana usko su povezana s uglednim zadarskim crkvama (sv. Frane, sv. Krševana, katedralom sv. Stošije i dr.), bratovštinama i hospitalima, kao i s nizom tamošnjih svećenika i redovnika.

Nadalje, Budvani nastanjeni u Zadru (bez obzira je li riječ o boravku trajnijeg ili privremenog obilježja) u svojem su svakodnevnom, društvenom i profesionalnom životu održavali veze s raznolikim spektrom zadarskih građana. Plemići i pučani, obrtnici i težaci, vojnici i pomorci, visoki državni službenici i tvorničari – točnije, svi relevantni čimbenici društvenog i javnog života grada – zabilježeni su u spisima koji se odnose na Budvane u Zadru kroz dugi vremenski raspon ranoga novovjekovlja.

Svi ti pokazatelji, koje ćemo u sljedećim cjelinama ovoga rada podrobno razmotriti kroz konkretne primjere, zbirno nam potvrđuju da su budvanski useljenici u Zadru, bez obzira kojemu su društvenom sloju pripadali i kakvim su imovinskim mogućnostima raspolagali, činili sastavni, integralni dio stanovništva onovremenog Zadra, najmnogoljudnijeg i sastavom stanovništva najšarolikijeg grada na hrvatskom primorju. U sljedećim odsječcima rada obradit ću, kronološkim slijedom, one

5 DAZD, SZB, Zuanne Braicich (1621. – 1645.), b. XII., br. 161., 10. IX. 1626.

6 DAZD, SZB, Zuanne Braicich (1621. – 1645.), b. XII., br. 271., 13. IV. 1631.

7 DAZD, SZB, Domenico Castelli (1777. – 1812.), b. XXXVII., br. 50., 6. X. 1788.

8 O generalu mletačke vojske Marku Antunu Bubiću postoje, uz izvorno gradivo, i vrlo uporabljivi podatci iz literature. Usporedi: Šime LJUBIĆ, "Spomenici o Šćepanu Malom", *Glasnik Srpskog učenog društva*, 2. odeljak, knjiga druga, Beograd, 1870.; Carlo Federico BIANCHI, *Zara cristiana*, sv. I, Zara, 1877., 377; Mladen S. CRNOGORČEVIĆ, *Crkve i manastiri u općini budvanskoj*, Zadar, 1901., 5, 12 – 13; Giuseppe SABALICH, *Sotto San Marco*, Zara, 1901., 21; G. SABALICH, *Huomeni d'arme di Dalmazia*, Zara, 1909., 44; G. SABALICH, "La Dalmazia guerriera", *Archivio storico per la Dalmazia*, anno III, vol. V, fasc. 30, Roma, 1928., 16; Angelo de BENVENUTI, *Storia di Zara dal 1409 al 1797*, Milano, 1944., 260; Šime PERIČIĆ, "Neki Dalmatinci – generali stranih vojski", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 42, Zagreb – Zadar, 2002., 203 – 204.

dokumente (ponajprije oporuke) koji se odnose na prisutnost i djelovanje Budvana u Zadru od kraja XVI. do početka XIX. stoljeća.

#### RAŠČLAMBA DOKUMENATA

Oporučni spisi kojima započinjemo ovu raščlambu odnose se na Krstu (*Cherstichio, Cristoforo*) Bratića (*Bratich, Bratichio*), sina pokojnog Martina (*alias Bratich*) iz Budve. Riječ je o trima oporukama, pisanim od kolovoza 1599. do studenog 1600. godine.<sup>9</sup> Krsto Bratić stanovnik je Zadra (*habitante a Zara*), nastanjen u kući *apresso S. Maria*, a njegovo zanimanje nije izrijeком navedeno. U oporučnim spisima, koji sadržajem nisu osobito bogati te sadrže temeljne navode o Bratićevim obiteljskim odnosima, vezama sa zadarskim crkvenim ustanovama (u kontekstu pogreba i pogrebnih običaja) i stanovnicima Zadra, pojedini se navodi istovjetno ponavljaju u svim trima oporukama, dočim su neke odredbe – često i ključne – bitno mijenjane od oporuke do oporuke.

Navod prisutan bez izmjena u svim trima oporukama odnosi se na Bratićevo posljednje počivalište. To je zadarska crkva sv. Roka; točnije, grobnica koja pripada istoimenoj bratovštini,<sup>10</sup> čiji je član zasigurno bio i taj budvanski useljenik. Nekoliko se oporučnih navoda odnosi na legatate nabožnim ustanovama. Za *luochi pii* grada Zadra (bratovština Presvetoga Sakramenta u katedralnoj crkvi, crkva sv. Šimuna, lazaret leproznih bolesnika) oporučitelj namjenjuje – ovisno o oporuci – iznose od pola do jednog dukata. Nadalje, u prve su dvije oporuke zabilježene i odredbe o misama zadušnicama. U oporuci iz 1599. godine određeno je da se nakon Bratićeve smrti služe četiri gregorijanske mise. Služit će ih svećenici Ivan Aneta<sup>11</sup> i Nikola Capelletto (Capello),<sup>12</sup> a mise će biti održane u crkvama *doue che à loro parerà*. U oporuci iz 1600. godine Bratić određuje da svećenik Petar Radetić (Radoteo)<sup>13</sup> služi dvije mise godišnje za oporučiteljevog pokojnog sina Stjepana; spomenuti Nikola

<sup>9</sup> DAZD, SZB, Simon Venier (1586. – 1616.), b. V., br. 287., 23. VIII. 1599., br. 303., 22. I. 1600.; Francesco Primizio (1590. – 1608.), b. VI., br. 113., 28. XI. 1600.

<sup>10</sup> O crkvi i bratovštini sv. Roka usporedi: C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, sv. I, 396 – 397; Vlado CVITANOVIĆ, “Bratovštine grada Zadra”, *Zadar – Zbornik*, Zagreb, 1964., 466.

<sup>11</sup> Ivan Aneta spominje se kao mansionar crkve sv. Stošije. Umro je 1623. godine. Usporedi: Roman JELIĆ, *Popis imena svećenika, redovnika i redovnica u crkvenim maticama Sv. Stošije u Zadru (1569. – 1706.)*, Zadar, 1990., 3.

<sup>12</sup> Nikola Capelletto bilježi se (pod prezimenom Capello) kao župnik i kanonik u crkvi sv. Stošije u razdoblju od 1589. do 1613. Usporedi: R. JELIĆ, *Popis imena svećenika*, 6.

Capelletto dvije mise za oporučiteljevog oca Martina, a Šimun Milić<sup>14</sup> jednako toliko misa za samoga oporučitelja i druge njegove pokojne pretke.

Otac svećenika Nikole Capelletta – Petar Capelletto, zanimanjem topnik (*bombardiere*), u prvim se dvjema oporukama imenuje izvršiteljem Bratićevih oporučnih legata. U trećoj oporuci (studeni 1600.) Capelletto više nije *commissario e fedel essecutore* završnih želja budvanskoga useljenika, već su to aktualni zastupnici (prokurator) bratovštine sv. Roka. Petar Capelletto, po svemu sudeći bliski Bratićev prijatelj, posebno je zabilježen u istoj, završnoj oporuci. Topniku se daruju dva gonjaja vinograda te maslinik, smješteni u zadarskoj kopненоj okolini (*Bataglie*), a zemljišni se posjed nalazi na terenu Šimuna Desporčića. Ta je darovnica učinjena *per segno d'amorevolezza*, ali i uz obvezu obdarenika da godišnje daje u spomen na pokojnika tri male mise u crkvi sv. Roka. Obveza traje dok je i vinograd plodan, a nakon obdarenikove smrti istu obvezu preuzimaju nasljednici koji su stekli pravo na obrađivanje rečene zemljišne čestice.

Članovi obitelji koje Bratić spominje u svojim oporukama nisu brojni. U oporuci iz studenog 1600. godine izrijekom se navodi kako se drugi njegov sin Franjo zaredio *nella religion di San Francesco, hora della famiglia del monasterio del santo sudetto in Zara*. Njemu su izvršitelji oporuke obvezni isplatiti (iz Bratićeve imovine) 15 dukata za kupnju jednog redovničkog habita. Isključivo u prvoj oporuci (1599.) Bratić spominje suprugu Luciju. Napominje kako je Lucija u brak donijela 25 dukata, ali i da njihov zajednički život nije potrajao (iz oporučnih navoda nije jasno jesu li Stjepan i Franjo sinovi rođeni u braku s Lucijom) te je – nakon Lucijinog bijega iz kuće – posredovanjem zadarskoga nadbiskupa Minuccia Minuccia (1596. – 1604.) postignuta rastava (*diuorzio*).

Odredba koja se odnosi na imenovanje glavnih nasljednika skromne imovine Krste Bratića, doživjela je u svim trima dokumentima – iako su pisani u relativno kratkom vremenskom rasponu – korjenite promjene. U prvoj oporuci glavna je nasljednica Krstina unuka Katarina, kći oporučiteljeva pokojnoga sina Petra i Adrijane, kćeri ribara Nikole iz Budve. Katarina je, zauzvrat, obvezna u spomen na oporučitelja davati svake godine *al tempo del suo anniuersario una messa cantada* u crkvi sv. Roka. Ukoliko, međutim, nasljednica Katarina ne bude imala potomaka,

13 Petar Radotić spominje se kao kanonik od 1602. godine. Umro je 1618. godine. Usporedi: C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, sv. I, 213; R. JELIĆ, *Popis imena svećenika*, 23.

14 Šimun Milić spominje se u maticama krštenih župe sv. Stošije od 1570. do 1579. godine. Umro je 1602. godine kao mansionar crkve sv. Šimuna. Usporedi: R. JELIĆ, *Popis imena svećenika*, 19.

nasljedstvo prelazi na bratovštinu sv. Roka. Druga oporuka (siječanj 1600.) sažeta je u odredbi koja se odnosi na glavnog nasljednika. U ovom slučaju to je već spomenuti Bratićev prijatelj, topnik Petar Capelletto. Naposljetku, u oporuci koja je ujedno i završna i u kojoj se poništavaju sve prethodno izrečene odredbe, glavni nasljednik imovine budvanskoga iseljenika je bratovština sv. Roka. Nabožna je udruga obvezna podmiriti sve Bratićeve dugove te svake godine u svojoj matičnoj crkvi služiti *una messa grande nel giorno del obito di esso testatore*. Budvanin Krsto Bratić preminuo je početkom ožujka 1601. godine, kada je njegova oporuka i službeno otvorena (8. III. 1601.).

Tri oporuke koje se odnose na Krstu Bratića otkrivaju nam sažetak životne priče o jednom tipičnom useljeniku toga vremena. Riječ je o osobi nižeg imovnog statusa, čije pobježe zanimanje ne znamo (možemo tek pretpostaviti da se bavio obrađivanjem vinograda u tuđem vlasništvu), a na osnovi raspoloživih podataka razvidno je da nije posjedovao znatniji kapital i nekretnine. Temeljni krugovi njegove svakodnevne komunikacije nisu bili članovi obitelji, već malobrojni prijatelji (topnik Capelletto), a posebno vrijedi napomenuti da je Bratić izrazito prisne odnose imao sa zadarskom bratovštinom sv. Roka.

U kontekstu razmatranja životnog puta i sudbine toga budvanskoga iseljenika, zanimljivo je ukratko razmotriti i oporučni spis njegove supruge Lucije,<sup>15</sup> nastao u listopadu 1599. godine, odnosno nešto poslije pisanja prve Bratićeve oporuke (kolovoz 1599.), a prije pisanja drugog oporučnog spisa toga Budvanina (1600. god.). U svom se iskazu posljednje volje Lucija, kći Tripuna iz Perasta, naziva – bez obzira na proglašenu rastavu – Bratićevom suprugom, ali niti njega, niti bilo kojega drugog člana obitelji izrijekom ne spominje u svojoj sažetoj oporuci. Tekst oporuke načinjen je u hospitalu sv. Vida u kojemu je – vjerojatno kao siromašna i nemoćna osoba – Lucija provela posljednje doba svoga života. Izvršitelj Lucijine posljednje volje je zadarski kanonik Petar Radotić (zabilježen i u oporuci Krste Bratića), kojemu oporučiteljica upućuje zamolbu da nadoknadi njezine dugove prema Margareti iz Raba, također štićenici hospita sv. Vida (koja ju je njegovala tijekom bolesti). Mjesto njezina pokopa je grobnica bratovštine Presvetoga Sakramenta u zadarskoj katedrali te se toj udruzi ostavlja i ostatak nevelike Lucijine imovine.

Lucija Bratić preminula je točno mjesec dana kasnije, dana 10. XI. 1599., a njezin je oporučni spis otvoren na zahtjev kanonika Radotića. Je li u posljednjim mjesecima

<sup>15</sup> DAZD, SZB, Simon Venier (1586. – 1616.), b. V., br. 292., 10. X. 1599.

i danima svoga života održavala vezu s nekadašnjim/negdašnjim suprugom Krstom i jesu li supružnici imali potomstva, teško je sa sigurnošću kazati. Dokumenti kojima raspoložemo o tome ne govore, ali nam – čak i šutnjom i nedostatkom konkretnih dokaza – svjedoče o sudbini jednog budvanskog iseljenika koji je, čini se više neuspješno nego uspješno, u Zadru pronašao svoj drugi dom.

\*\*\*

Oporuka iz 1626. godine, a koja se odnosi na Marijetu, kćer pokojnoga kavaljera Tome Peliše (*Pelissa*) i udovice guvernadura Šimuna Petkovića iz Budve, odaje nam osobu većeg društvenog ugleda i znatnijih imovinskih mogućnosti.<sup>16</sup>

Kći mletačkoga časnika i udovica vojnog upravitelja Marijeta Petković bila je i kao stanovnica Zadra izrazito povezana s budvanskim zavičajem. U Budvi je posjedovala trećinu obiteljske kuće (*posta nella strada grande*), koju dijeli sa sestrama Laurom i Magdalenom. Svoj dio kuće namjenjuje sestri Magdaleni *per douerla goder in uita sua solamente*, a nakon sestrine smrti taj će dio kuće pripasti Marijetinoj nećakinji Fiori, kćeri budvanskog kapetana Stjepana Bečića (*Beccich*), ujedno i jedinog izvršitelja njezinih oporučnih legata. Zauzvrat je nećakinja Fiora obvezna nakon smrti svoje darovateljice davati svake godine tri pjevane mise u crkvi Blažene Djevice Marije u Budvi.<sup>17</sup> Ukoliko Fiora i njezini nasljednici ne budu ispunjavali odredbu o zadušnicama, tada trećina kuće prelazi u vlasništvo spomenute budvanske crkve te se od njezine prodaje financira *perpetua celebratione di messe*.

U svezi svoje imovine Marijeta nadalje napominje kako od kotorske komune potražuje određenu novčanu svotu, stečenu zahvaljujući vojnim zaslugama njezina pokojnoga oca. Oporučiteljima nalaže da taj novčani iznos uporabe za izradu jedne ječermice (prsluka, *una giacerma*) za njezina šogora Dominika Petkovića te da se od iste svote sestri Magdaleni daruje još deset dukata. Ukoliko nakon podmirivanja rečenih legata preostane još novaca, neka se ta svota dodijeli aktualnom budvanskom vikaru za služenje misa u budvanskim crkvama.

Nekoliko se Marijetinih oporučnih odredbi odnosi i na zadarske crkvene ustanove. Mjesto njezina pokopa ugledna je zadarska franjevačka crkva *nella sepoltura doue giacono le ossa della quondam signora Lucietta sua sorella fu consorte del signor Capitano Colla Summa*. Budvanska iseljenica u svojim se legatima obraća i zadarskim

<sup>16</sup> DAZD, SZB, Zuanne Braicich (1621. – 1645.), b. XII., br. 161., 10. IX. 1626.

<sup>17</sup> Mise će služiti tamošnji fratri, a namijenjene su na sljedeći način: jedna misa za oporučiteljicu, jedna za njezinog pokojnog oca te jedna za Marijetinu pokojnu majku.

nabožno-karitativnim ustanovama te ih dariva manjim novčanim iznosima,<sup>18</sup> dočim zadarskoj bratovštini Gospe od Karmena (sa sjedištem u crkvi sv. Frane)<sup>19</sup> ostavlja deset dukata.

Prethodno spomenuti članovi Marijetine obitelji obdareni su i dodatnim legatima. Kapetanu Dominiku Petkoviću poklanja četvrtinu svoga miraza, ali uz izričitu obvezu da od primljenih sredstava plati prije rečene legate zadarskim crkvenim ustanovama. Nadalje, nećakinji Fiori ostavlja ogrlicu vrijednu pedeset dukata, dočim jedan zlatni prsten namjenjuje rođaku, mletačkom pukovniku Kontinu (*Contin*) Momoliju. Kao imućnija osoba, Marijeta Petković imala je u svome domu i sluškinju (*serva*) po imenu Katica. Za njezin trud dariva joj se, iz dijela ostavštine pokojnoga supruga, svota od 15 dukata. Naposljetku, glavnom nasljednicom svoje sveukupne imovine (neraspodijeljene prethodnim legatima) Marijeta Petković imenuje nećakinju Fioru Bečić.

Marijeta i Šimun Petković nisu, kako se čini, imali vlastitih potomaka. Većina oporučiteljčine imovine stoga je pripala najbližim članovima obitelji i crkvi. Na osnovi spisa kojima raspoložemo nije nam poznato koliko je dugo ta budvanska obitelj obitavala u Zadru. Sudeći po učestalim vezama sa zavičajem, ali i po vojničkom (i stoga mobilnom) zanimanju njezina pokojnog supruga, moguće je da u glavnom gradu Dalmacije nisu proveli veliki broj godina. Ipak, razvidno je iz dokumenata, Marijeta Petković se – kao i drugi useljenici – vrlo brzo uklopila u novu – tada uljudbeno istovjetnu sredinu – te, naposljetku, u skrovitosti samostanske crkve sv. Frane pronašla i svoje trajno počivalište.

\*\*\*

Iz 1631. godine datira oporuka Katarine Kezić (vjerojatno Zadranke), supruge Budvanina Mihovila (*Michael Budua*), po činu vojnog namjesnika – upravitelja (*luogotenente*).<sup>20</sup> Iako nije riječ o budvanskoj iseljenici, iz njezine oporuke doznajemo – više ili manje izravno – i podatke o njezinu suprugu, njihovoj obitelji te gospodarskim mogućnostima. U Katarininom iskazu posljednjih želja njezin je suprug Mihovil Budvanin imenovan – uz oporučiteljčinu sestru Luciju (udovicu

<sup>18</sup> *Ha lasciato per raggion di legato all'Altar del Santissimo Sacramento del Domo di questa Città ducati dieci, alla fabrica del glorioso Corpo di Santo Simeone giusto ducati cinque, et al Lazzaretto delli poveri appestati di questa Città ducati cinque.* Vidi bilj. 16.

<sup>19</sup> Bratovština Gospe od Karmena osnovana je u crkvi sv. Frane 1615. godine. Podrobnije vidi: C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, sv. I, 490 – 491; V. CVITANOVIĆ, “Bratovštine grada Zadra”, 467.

<sup>20</sup> DAZD, SZB, Zuanne Braicich (1621. – 1645.), b. XII., br. 271., 13. IV. 1631.

Jerolima Čeludića) – osobom njezina najvećeg povjerenja i odanosti te mu povjerava izvršenje svih oporučnih legata. Suprugu Mihovilu zadarska oporučiteljica dariva polovicu svoje kućice odnosno građevine/zida (*muracha*) u četvrti sv. Marije. U nastavku oporuke saznajemo da su Mihovil Budvanin i Katarina Kezić imali tri sina – Petra, Andriju i Šimuna. Njima se ostavlja druga polovica građevine u vlasništvu oporučiteljice, kao i sva druga imovina koja nije raspodijeljena legatima. Zasebno se rečenim sinovima ostavlja i dio Katarininina nakita,<sup>21</sup> a tri sina će – prema želji oporučiteljice – naslijediti i kuću u kojoj obitelj stanuje u četvrti sv. Ivana *de favri*, koja je vjerojatno obiteljsko naslijeđe Katarine Kezić. Sinovi su, zauzvrat, obvezni svake godine davati dvije gregorijanske mise za dušu njezina pokojnog brata. Posebno se naglašava želja oporučiteljice da suprug i djeca u budućnosti žive u skladu i suglasju te da ni na koji način ne osporavaju ovdje izrečene oporučne odredbe.

Nekoliko se legata odnosi i na zadarske crkvene ustanove. Tako je benediktinska crkva sv. Marije određena za Katarininino posljednje počivalište. Zadarskim se nabožno-karitativnim ustanovama dariva po jedan *mocenigo*, a uglednoj bratovštini Gospe od Karmena namjenjuje se tkanina od koje će se izraditi antependij za njezin glavni oltar.

Katarina, supruga budvanskog useljenika Mihovila, preminula je ubrzo nakon sastavljanja oporučnog spisa. Oporuka je službeno otvorena 5. V. 1631. na zahtjev njezine nećakinje Jelene, supruge zadarskog stanovnika Petra Oblačine. Sudbina Katarininog supruga Mihovila, kao i njihove djece, nije nam razvidna na osnovi postojećih dokumenata te nam je ovaj oporučni spis jedini (za sada raspoloživi) konkretni izvor o tom mletačkom časniku i useljeniku iz Budve.

\*\*\*

Dvije oporuke, nastale u razmaku od oko mjesec i pol dana (listopad – studeni 1643.), potpisuje budvanski useljenik Stjepan (*Steffano Budua*), stanovnik četvrti sv. Ilije u Zadru.<sup>22</sup> Mjesto pokopa Stjepana iz Budve u obama je oporučnim iskazima zadarska crkva sv. Frane *nella sua sepultura* (u drugoj po redu pisanoj oporuci izričito se navodi kako tijelo pokojnika treba biti odjeveno u franjevački habit). Slično oporučnim spisima Krste Bratića, prvog budvanskog iseljenika kojega smo

21 *Item ha lasciato al sudetto Simon suo figliolo un anello d'oro con S. Carlo et a Pietro altro figliolo li cortelli suoi inargentati. Item ha lasciato al predetto Andrea suo figlio doi anelli d'oro qualli disse s'attrouano in pegno al Monte di Pietà.* Vidi bilj. 20.

22 DAZD, SZB, Zuanne Braicich (1621. – 1645.), b. XIII., br. 508., 12. X. 1643. i br. 514., 24. XI. 1643.

spomenuli u ovom prilogu, i Stjepan Budvanin u kratkom je vremenskom razmaku mijenjao odluke o imenovanju izvršitelja svoje posljednje volje. U prvoj oporuci to su njegova kći Uršula (*Orsa*) i njezin suprug Dominik Tambachi, dočim se u drugom istovrsnom spisu na toj dužnosti bilježe svećenik Ivan Rado<sup>23</sup> (za duhovni odnosno crkveni dio legata) te Stjepanova supruga Tomica i supružnici Uršula i Dominik Tambachi (za svjetovni dio oporučnih odredbi).

Dio se oporučnih odredbi odnosi, kako je to i uobičajeno, na zadarska nabožna mjesta. Stjepan Budvanin dariva im po dvije (prva oporuka) odnosno četiri lire (druga oporuka). U drugom oporučnom spisu učestalije su zabilježene i mise koje se trebaju držati u spomen na pokojnika i njegove pretke. Stjepan određuje da se nakon njegove smrti u crkvi sv. Frane služi sto misa zadušnica *per l'anima d'esso testatore*, a jednak broj misa služiti će se – prema oporučiteljevoj želji – i nakon smrti njegove supruge Tomice. Stjepanovi nasljednici obvezni su, također, za spas njegove duše dati služiti mise na dan Božića, Uskrsa, Duhova i Tijelova, a jednu misu mjesečno dužni su dati slaviti oni nasljednici koji će uživati oporučiteljevu kuću u zadarskoj četvrti sv. Ilije. Uz duhovne osobe u Zadru vezana je Stjepanova odredba kojom se nećaku Franji, pripadniku reda sv. Franje, dariva jedan redovnički habit (spomenuto u objema oporukama).

Završne odredbe, u kojima se imenuju glavni nasljednici, slične su u obama oporučnim spisima. Supruzi Tomici, kojoj zasebno ostavlja 600 dukata (kojima može raspolagati prema svojem nahodanju), namjenjuje sva svoja dobra za doživotnu uporabu. Polovicu od tih sveukupnih dobara Tomica može uporabiti prema svojoj želji, dočim druga polovica pripada – nakon Tomičine smrti – kćeri Uršuli i djeci Augustine (druga Stjepanova kći, pokojna u trenutku pisanja oporuke.) Ukoliko Stjepanovi potomci preminu bez nasljednika, nepokretna dobra će pripasti bratovštini Gospe od Karmena u crkvi sv. Frane, uz obvezu *di douer far celebrar in perpetuo doi messe al mese per l'anima di lui testatore et delli suoi deffonti*. Stjepan Budvanin napisao je oporuku u trenutku poodmakle bolesti te je uskoro i preminuo. Njegov je oporučni spis otvoren u siječnju 1644. godine na zahtjev supruge Tomice.

O integraciji budvanskog iseljenika Stjepana u zadarsku sredinu dodatno nam svjedoče i oporučni spisi njegove supruge Tomice i kćeri Uršule.<sup>24</sup> Tomičin oporučni

<sup>23</sup> Svećenik Ivan Rado spominje se kao kanonik 1602. godine. Umro je 1618. godine. Usporedi: R. JELIĆ, *Popis imena svećenika*, 23.

<sup>24</sup> Tomica se spominje i u jednom kupoprodajnom ugovoru iz 1652. godine. Tada kupuje od svoje imenjakinje Tomice, udovice Marina Cucipera (zadarski Varošanin), jednu česticu zemlje u

spis načinjen je u trenutku njezina udovištva, u kolovozu 1654. godine.<sup>25</sup> Mjesto Tomičina pokopa istovjetno je sa suprugovim odabirom (*nella Chiesa delli Reuerendi fratri di San Francesco nella sua sepoltura*), a izvršitelji oporuke su svećenik Ivan Rado i – za svjetovni dio odredbi – kći Uršula.

Niz se Tomičinih odredbi odnosi na zadarske crkvene ustanove. Za karitativne ustanove daruje po tri lire, a crkvi sv. Frane namjenjuje jedan zlatni križ u vrijednosti 16 dukata koji će se *posta sopra il crocifisso all'altar grande nella Chiesa sudetta di San Francesco*. Tomica oporučno spominje i dariva nekoliko poznatijih zadarskih bratovština. Već spomenutoj bratovštini Gospe od Karmena u Sv. Frani (u koju je upisana kao članica) ostavlja tri dukata, koliko dariva i bratovštini Blažene Djevice Marije od Dobre radosti (*Beata Vergine di Buon Gaudio*)<sup>26</sup> i bratovštini sv. Roka. Posebno se obazire i na bratovštinu Blažene Djevice Marije sa sjedištem u crkvi sv. Donata<sup>27</sup> te joj dariva sto dukata za služenje triju pjevanih misa godišnje, ali se ispunjenje toga legata treba dogoditi tek nakon smrti njezine kćeri Uršule.

Nekoliko se navoda odnosi i na pokojnog supruga Stjepana. Izrijeком spominje kako je za nabožne i karitativne ustanove u suprugovo ime utrošila svotu od 200 dukata, a ovom prigodom određuje da se *debba far celebrar doi cento messe per l'anima del detto quondam suo marito*. Naposlijetku, Tomica glavnom nasljednicom imenuje kći Uršulu, suprugu Dominika Tambachija. Oporuka je otvorena neposredno nakon Tomičine smrti, dana 11. IX. 1654., na zahtjev glavne nasljednice Uršule.

Oporučni spis Uršule, kćeri Tomice i Stjepana iz Budve te supruge Dominika Tambachija, načinjen je 1666. godine.<sup>28</sup> Uršula je sa svojim suprugom nastavila obitavati u obiteljskoj kući u četvrti sv. Ilije. Mjesto njezina pokopa je obiteljska grobnica u franjevačkoj crkvi, a izvršitelji njezine posljednje volje su zadarski građani Petar Donadoni i Jerolim Piasevoli. U svojem se iskazu posljednje volje Uršula obazire i na oporučni legat majke Tomice, prema kojemu je određeno da se

zadarskom polju (na terenu samostana sv. Katarine), na lokalitetu Oslarovščina. Čestica je velika 1,5 gonjaja i riječ je o krčevini, a cijena iznosi 16 dukata (DAZd, SZB, Simon Braicich, 1645. – 1678., b. I., fasc. XIV., 25 – 25', 10. V. 1652.).

<sup>25</sup> DAZD, SZB, Simon Braicich (1645. – 1678.), b. VI., br. 184., 21. VIII. 1654.

<sup>26</sup> O bratovštini Blažene Djevice Marije od Dobre radosti usporedi: C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, sv. I., 482 – 483; V. CVITANOVIĆ, "Bratovštine grada Zadra", 467.

<sup>27</sup> Vjerojatno je riječ o svećeničkoj bratovštini Blažene Djevice Marije od Milosrđa (*della Carità*). Usporedi: C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, sv. I., 483 – 484; V. CVITANOVIĆ, "Bratovštine grada Zadra", 466 – 467.

<sup>28</sup> DAZD, SZB, Simon Braicich (1645. – 1678.), b. VII., br. 281., 12. V. 1666.

bratovština Blažene Djevice Marije u crkvi sv. Donata obdari sa 200 dukata. S obzirom da je riječ o vrlo velikoj svoti, Uršula je prisiljena naložiti da se – u svrhu ispunjenja tog zahtjevnog legata – proda kuća koju je naslijedila od majke te od stečenih prihoda podmiri obveza prema rečenoj bratovštini.

Uršula i Dominik Tambachi nisu u braku imali potomstva. Stoga je glavnim nasljednikom Uršuline imovine imenovan suprug Dominik, a nakon njegove smrti imetak prelazi u vlasništvo bratovštine Gospe od Karmena u crkvi sv. Frane, a uz obvezu služenja šest misa tjedno u spomen na oporučiteljicu i njezine roditelje. Uršula Tambachi, kći budvanskog iseljenika Stjepana, preminula je dva mjeseca nakon sastavljanja oporučnog spisa. Oporuka je službeno otvorena 13. VII. 1666. na zahtjev njezina supruga Dominika Tambachija.

Oporuke Stjepana iz Budve, njegove supruge Tomice i kćeri Uršule otkrivaju nam isječke iz društvenog, obiteljskog i vjerskog svakodnevlja jedne srednje imućne useljeničke obitelji. Stjepan Budvanin je, poput brojnih drugih svojih zavičajnih iseljenika, u glavnom gradu Dalmacije pronašao svoj novi dom, osnovao obitelj i izgradio pripadajuće društveno okružje. Iz oporuke članova Stjepanove obitelji opažamo – u odnosu na, primjerice, Marijetu Petković – isključivu povezanost sa Zadrom i zadarskim građanima. Riječ je o iseljenicima kojima je odlazak u drugi grad doista bio trajno i konačno iseljenje te koji su svoje novo prebivalište (u ovom slučaju Zadar) po svim sastavnicama životnoga svakodnevlja doživljavali i živjeli kao svoj novi zavičaj.

\*\*\*

U XVII. stoljeću, razdoblju koje se pokazalo najintenzivnijim glede prisutnosti budvanskih iseljenika u Zadru, njihov spomen bilježimo i u oporukama drugih stanovnika grada, kao i u nekim dokumentima nešto drugačijega obilježja. Iako o tim useljenicima nemamo detaljnijih podataka (nije nam poznato je li riječ o privremenim ili trajnijim useljenicima; najčešće nije razvidna njihova profesionalna i društvena aktivnost), vrijedi ih spomenuti kao dodatno saznanje o problematici koja je tema ovoga rada.

Tako se 1625., u oporuci kapetana Stjepana Orlandića (zapaženog mletačkog časnika) iz Crmnice u Crnoj Gori, bilježi Nikola Bučić (*Buchicich*) iz Budve. Nikola, vjerojatno također zanimanjem vojnik, dužan je Orlandiću tri reala, a Stjepanovu bratu Ivanu još jedan real. Dugovanja će potraživati Orlandićeva braća Juraj i Vule.<sup>29</sup>

<sup>29</sup> DAZD, SZB, Zuanne Braicich (1621. – 1645.), b. XII., br. 132., 23. XI. 1625. Usporedi i: Savo MARKOVIĆ – Lovorka ČORALIĆ, "Crmničani u mletačkim dokumentima XVII. st.": Orlandići, u:

Četrdesetih i pedesetih godina XVII. stoljeća u Zadru se bilježi još nekoliko Budvana. Godine 1645. zabilježena je Margareta, udovica težaka (*zapador*) Petra Budvanina,<sup>30</sup> a dvije godine poslije u jednom se notarskom spisu spominje Vuko Brajić (*Braich*) iz Budve, vojnik u postrojbi mletačkog kapetana albanskog podrijetla Zuze.<sup>31</sup>

Godine 1651. zabilježen je kupoprodajni ugovor u kojemu stanovnica Zadra Lucija Belglava, podrijetlom iz Budve,<sup>32</sup> prodaje Marku Medinu oranicu i kamenu kuću u Babindubu za 2400 lira, uz mogućnost prvotokupa istih nekretnina.<sup>33</sup>

Poslovanje s jednom budvanskom iseljenicom zabilježeno je u oporuci Franjice (*Franceshina*), udovice kapetana Pavla iz Ulcinja 1656. godine. U sklopu navoda koji se odnose na novčane poslove i potraživanja oporučiteljice, zabilježena je Jerka iz Budve (*Gierca Buduanca*), koja joj je dužna osam dukata (a Jerkin suprug, kojemu ime ne znamo, još devet dukata).<sup>34</sup>

\*\*\*

Prestankom mletačko-turskih ratova koncem XVII. i početkom XVIII. stoljeća iseljavanja iz Budve znatno opadaju. Stoga useljenike iz toga grada u Zadru bilježimo sve rjeđe. Riječ je isključivo o pojedinačnim primjerima, a važno je napomenuti kako su ti budvanski iseljenici – bez obzira na malobrojnost – u svoje doba bili važni protagonisti vojnog i društvenog života u Zadru i na širem području mletačkih stečevina na istočnom Jadranu.

Prvi takav primjer vezuje se uz djelovanje Franje Antoniolijske (*Francesco Antonioli*), sina pokojnoga Ivana iz Budve, kapetana mletačkih postrojbi *oltramarinskih* vojnika,

Blažo T. Orlandić (ur.), *Monografija Gornjih Seoca (Crmnica – Virpazar)*, Bar, 2004., 79 – 92.

<sup>30</sup> DAZD, SZB, Simon Braicich (1645. – 1678.), b. I., fasc. I., 2', 30. IX. 1645.

<sup>31</sup> Brajići su područje nedaleko od Budve. Moguće je da Vukovo prezime (Brajić) upravo odatle i vuče korijene. Usp.: DAZD, SZB, Zuanne Sorini (1645. – 1650.), b. I., fasc. II., 48 – 49', 26. V. 1647.

<sup>32</sup> Obitelj Belglava, zavičajem iz Budve, u XVIII. stoljeću jedna je od zapaženijih zadarskih građanskih obitelji. Kako je, međutim, njihova asimilacija u zadarsku sredinu bila vrlo brza te se u dokumentima najčešće ne navodi njihovo davno podrijetlo, osim ovog primjera, odvjetci te obitelji nisu bili predmet istraživanja u ovom radu.

<sup>33</sup> Medin je također prezime koje je udomaćeno na budvanskom području, odnosno na nedalekom području Paštovića. Usp.: DAZD, SZB, Simon Braicich (1645. – 1678.), b. I., fasc. XI., 11' – 13, 31. V. 1651.

<sup>34</sup> DAZD, SZB, Ambrogio Lomazzi (1645. – 1648.), b. I., br. 44., 23. III. 1656.

koji je svoju oporuku sastavio u Zadru 1788. godine.<sup>35</sup> U relativno sažetoj, “vojnički” sročenoj oporuci, taj časnik u mletačkoj vojsci (u trenutku pisanja oporuke star oko 44 godine) izvršiteljicom svoje posljednje volje imenuje suprugu Lucijetu Costachi te je ujedno proglašava i glavnom nasljednicom sveukupne imovine. Supružnici Antonioli nisu imali potomstva pa se tek u dvama sažetim navodima oporučitelj obazire na druge članove obitelji. Izrijeком spominje brata Andriju i majku Anđeliku te svojoj supruzi prepušta na slobodnu volju da ih obdari dijelom njegove imovine. Kada je riječ o mjestu pokopa i pogrebnim običajima, Antonioli i ovu stavku prepušta slobodnom nahođenju supruge, dočim za zadarska nabožna mjesta ne ostavlja ništa, napominjući da se tijekom života trudio, prema svojim mogućnostima, podupirati karitativne ustanove.

Kapetan Antonioli preminuo je daleko i od zavičaja i od Zadra. Iz izvotka preminulih katedralne crkve na Krfu, priloženog oporuci, saznajemo da je umro na tom grčkom otoku posljednjih dana mjeseca ožujka 1790. godine. Pokopan je u tamošnjoj stolnoj crkvi, a potvrdu je izdao 16. IV. iste godine katedralni župnik Giovanni Genatà. Potvrda je do Zadra dospjela nekoliko mjeseci kasnije, 9. VII. 1790., kada je Antoniolijeva oporuka službeno otvorena na zahtjev njegove supruge Lucijete.

Uz Antoniolija, koncem XVIII. stoljeća u Zadru je bio djelatan još jedan visoki mletački vojni časnik, general Marko Antun Bubić iz Budve.<sup>36</sup> Odvjetak ugledne budvanske obitelji (otac Dominik također je bio zapaženi časnik u mletačkoj vojsci, osobito djelatan na području mletačko-osmanlijskog pograničja u Crnoj Gori), Marko Antun Bubić je odlukom generalnog providura Dalmacije Alvisca Contarinija u rujnu 1757. godine imenovan kapetanom postrojbe (*compagnia*) kojom je prethodno zapovijedao njegov stric Stjepan.<sup>37</sup> U sljedećim godinama Bubić se spominje kao zapovjednik vojnog odreda na mletačkoj ratnoj fregati “Tolleranza” koja djeluje na

<sup>35</sup> DAZD, SZB, Domenico Castelli (1777. – 1812.), b. XXXVII., br. 50., 6. X. 1788.

<sup>36</sup> Za literaturu o Marku Antunu Bubiću usporedi bilješku br. 8. O generalu Marku Antunu Bubiću pripremljen je zaseban znanstveni rad te će ovdje biti izneseni samo temeljni podatci koji se odnose na njegov životopis i djelovanje. Usporedi: L. ČORALIĆ – M. KATUŠIĆ, “Od afričke obale do dalmatinske prijestolnice – mletački general Marko Antun Bubić (1735. – 1802.)”, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu*, sv. 28., Zagreb, 2010., 139 – 172.

<sup>37</sup> U odredbi o imenovanju navode se višestoljetne zasluge obitelji Bubić i njezinih odvjetaka u mletačkoj vojsci. Usp.: DAZD, SGP, Alvisce Contarini (1757. – 1759.), sv. I, kut. 147., 202' – 203, 1. II. 1757.

Krfu i u Africi. U vrijeme djelovanja samozvanog ruskog cara Šćepana Malog djeluje u Crnoj Gori na smirivanju pobune mletačkih podanika iz područja Maina, Pobora i Brajića (1767.) te u svojstvu pregovarača posjećuje Šćepana.<sup>38</sup>

Završni, i po činovima najprestižniji dio Bubićeve vojne karijere zbiva se devedesetih godina XVIII. stoljeća, u smiraj opstojanja *Serenissime*. Godine 1791. (20. VIII.) dukalom posljednjeg mletačkog dužda Lodovica Manina *sargente general* Marko Antun Bubić imenovan je guvernadurom zadarske vojne posade (*governator dell'armi della Città di Zara*), umjesto pukovnika Nikole Medina koji je, prema dekretu od 13. VIII. 1791., imenovan zapovjednikom posade u Kotoru. Služba generala Marka Antuna Bubića predviđena je u trajanju od tri godine, *e con la paga, che in presente gode, obblighi, e prerogative al carico spettanti*.<sup>39</sup>

Bubićeva služba čelnika zadarske posade istekla je u kolovozu 1794. godine te se – dukalom istoga dužda – guvernadurom Zadra imenuje *sargente maggiore di battaglia* Marin Dandria.<sup>40</sup>

U Zadru je Bubić dočekao i prijelomnu 1797. godinu, pad Mletačke Republike i uspostavu prve austrijske uprave. Zajedno s generalom Antunom Stratikom, kao i s brojim drugim negdašnjim mletačkim časnicima, odbio je prisegnuti vjernost novouspostavljenoj revolucionarnoj vladi u Mlecima.<sup>41</sup> Pokušaji Bubićeva reaktiviranja u doba austrijske vlasti nisu bili uspješni. Iako predložen za jednog od glavnih pregovarača pri uređivanju austrijskih granica prema Crnoj Gori, Bubić je ponudenu dužnost odbio (1798.) radi poodmaklih godina i bolesti.<sup>42</sup>

General Marko Antun Bubić svoj je oporučni spis sastavio u Zadru 1802. godine. I u ovom primjeru riječ je relativno sažetoj oporuci u kojoj su sadržani tek osnovni navodi koji se odnose na oporučiteljevu sahranu, pogrebne običaje te najbliže članove obitelji. Već iz navoda o imenovanju izvršitelja oporuke opažamo kako je riječ o vrlo poštovanom zadarskom građaninu, blisko povezanu s onodobnim najuglednijim protagonistima društvenoga života u tome gradu, ali i šire. To su ugledni zadarski

<sup>38</sup> Š. LJUBIĆ, "Spomenici o Šćepanu Malom", *Glasnik Srpskog učenog društva*, 2. odeljak, knjiga druga, Beograd, 1870.; Š. PERIČIĆ, "Neki Dalmatinci – generali", 203.

<sup>39</sup> DAZD, SGP, Angelo Diedo (1790. – 1792.), sv. II., kut. 210., 80', 20. VIII. 1791. Usp. i Š. PERIČIĆ, "Neki Dalmatinci – generali", 203.

<sup>40</sup> DAZD, SZB, Alvise Marin (1793. – 1795.), sv. II., kut. 218., 69, 23. VIII. 1794.

<sup>41</sup> G. SABALICH, *Sotto San Marco*, Zara 1901., 21; Š. PERIČIĆ, "Neki Dalmatinci – generali", 203.

<sup>42</sup> Š. PERIČIĆ, "Neki Dalmatinci – generali", 204.

građanin i tvorničar glasovitog maraskina Francesco Drioli,<sup>43</sup> doktor prava kotorskoga podrijetla Tripun Paskvali<sup>44</sup> i pukovnik (*colonnello*) Giovanni Paravia.<sup>45</sup>

Za mjesto svog posljednjeg počivališta ugledni je general odabrao grobnicu u crkvi Gospe od Zdravlja (*Madonna del Castello*), izričito pri tome napomenuvši da želi da se ondje postavi nadgrobna ploča na kojoj će biti opisane sve njegove zasluge i vojni poduhvati.

U Bubićevoj su oporuci nešto detaljnije odredbe koje se odnose na razdiobu pokretne imovine. Izrijekom određuje da se sva njegova srebrenina (*suoi argenti*) proda, ali da se prethodno izuzmu neki predmeti koji su dio obiteljskog nasljedstva (razno srebrno posuđe), te da se predaju njegovu nećaku i jednom od glavnih nasljednika – pukovniku Stjepanu Bubiću (*colonello del Contado dei Comuni di Budua*). Stjepanu pripadaju drugi pokretni predmeti iz kuće (*tutti i mobili di casa*), a nasljeđuje i dio generalove vojničke odjeće (*squadron alla prussiana*) i oružja (*carubina, trobmon, pistole, patrone*).

<sup>43</sup> Francesco Drioli (1738. – 1808.) utemeljitelj je suvremene industrijske proizvodnje likera od maraske. U Zadar dolazi iz Izole 1759. godine i ubrzo započinje s modernom proizvodnjom likera. Tehnologijom i vrsnoćom proizvoda uskoro nadmašuje druge dalmatinske proizvođače. Već u njegovo doba zadarski liker, kao najznačajniji dalmatinski proizvodni 'brend', prelazi granice mletačke države i postaje omiljeno piće diljem europskih kavana i vladarskih dvorova. Usporedi: Antonio TEJA, *Nel bicentenario della nascita di Francesco Drioli, fondatore dell'industria del maraschino di Zara*, Genova, 1938.; Marijan MAROJA, "Sumarni inventar fonda tvornice maraskina »Francesco Drioli« Zadar 1768. – 1944.", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 38, Zadar, 1996., 157 – 159; *La fabbrica di maraschino Francesco Drioli di Zara (1759 – 1943)*, inventario dell'archivio di Giorgetta BONFIGLIO-DOSIO; introduzione di G. BONFIGLIO-DOSIO, Francesca (Didi) SALGHETTI-DRIOLI, Rita TOLOMEI, "Fonti e strumenti per la storia d'impresa nel Veneto", sv. 1., Vicenza, 1996.; *Franjo Salghetti-Drioli* (ur. Antun TRAVIRKA), Zadar – Zagreb, 2003.

<sup>44</sup> Doktor prava Tripun Paskvali sin je kotorskog plemića Nikole Paskvalija (Paskvali Pima), koji je najveći dio svoje karijere (također doktor prava) proveo u Zadru kao fiskalni advokat za Dalmaciju. Obitelj je bila izuzetno ugledna i prisutna u brojnim društvenim i kulturnim sastavnicama onodobnog Zadra, Dalmacije i Boke. Usporedi oporuku Nikole Paskvalija Pime (Državni arhiv u Zadru, dalje: DAZD, Cancellaria dei conti veneti, Testamenti, sv. V., br. 372., 2. II. 1772.).

<sup>45</sup> Giovanni Paravia, zapovjednik postrojbe *oltramarina*, otac je Piera Alessandra Paravije (1797. – 1857.), pisca, jezikoslovca, dugogodišnjeg profesora na Sveučilištu u Torinu te osnivača (donacijom od više od 10 000 primjeraka) zadarske javne knjižnice koja je u njegovu čast bila nazvana Biblioteca Comunale Paravia (danas: Znanstvena knjižnica). Giovanni Paravia spominje se u popisu mletačkih časnika koji 1797. godine nisu željeli prihvatiti novouspostavljenu vlast u Mlecima (G. SABALICH, *Sotto San Marco*, 21).

Spominjanje drugih članova obitelji je rijetko. Nećakinji Franjici dariva za miraz velik iznos od 300 cekina, koji će se steći podajom Bubićevih pokretnina te naplatom dugova njegovih dužnika. Uz Stjepana, zabilježen je i drugi generalov nećak. To je Stjepanov brat Dominik (potpukovnik) koji – iako ne u istom opsegu kao i Stjepan – nasljeđuje dio oporučiteljeve odjeće i oružja. Dominik i Stjepan Bubić ujedno su i glavni nasljednici preostale, drugim legatima neraspodijeljene generalove imovine. Na kraju spisa navedeno je kako je oporuka sastavljena u Bubićevoj kući u Zadru. Kao svjedoci, prisutni prilikom njezina sastavljanja, zabilježeni su mletački časnici – narednik (*sargente maggior*) Pietro Costachi i potpukovnik (*tenente colonnello*) Giovanni Battista Contuci.

Samo tri dana nakon sastavljanja oporuke, dana 24. VII. 1802. napisan je i njezin dodatak (kodicil), također u prisutnosti mletačkih časnika Costachija i Contucija. U ovome spisu, samo nekoliko dana prije smrti, general Bubić izriče nekoliko dodatnih legata u odnosu na prethodni oporučni dokument. Najprije određuje da se prodaju dva njegova zlatna sata i skupocjeni prsten vrijedan 130 cekina te novac pridoda ukupnom iznosu stečenu prodajom pokretnina i naplatom dugova.

Iz kodicila doznajemo i da je Marko Antun Bubić imao sestru po imenu Anđelika. Udana je u uglednu perašku pomorsku obitelj Bronza, a iz navoda kojim se oslovljava kao *brigadiera*, razvidno je da joj je suprug bio visoki mletački časnik. Njoj se, bez nekih posebnih dodatnih objašnjenja, dariva sto fiorina.

Kodicilom se darivaju i izvršitelji generalove oporuke. Francescu Drioliju ostavlja 12 rupčića, a Tripunu Paskvaliju i pukovniku Giovanniju Paraviji dariva po jedno svoje odijelo. Prisjeća se i svoje posluge (ne navodi im imena, već ih označava samo kao *uomo, e donna*) te im – uz njihovu plaću koja im redovito pripada – ostavlja po pet cekina.

Oporučni spisi generala Bubića otvoreni su istoga dana kada je taj visoki mletački časnik preminuo – 27. VII. 1802. godine. Bubić je, prema vlastitoj oporučnoj želji, pokopan u crkvi Gospe od Zdravlja, a ondje se – do granatiranja crkve u Drugom svjetskom ratu – nalazila nadgrobna ploča sa sljedećim natpisom:

D[eo] O[ptimo] M[aximo]  
MARCO ANTONIO COMITI BUBICH  
VENETARUM COPIARUM DUCI  
QUEM  
OB PRAESENTIAM ANIMI  
FIDEM ET PRUDENTIAM  
GESTA CORCYRAE PRAEFECTURA ARMORUM  
SUSCEPTI PRO REPUBLICA LABORES  
ITINERA ET NEGOTIA  
IN EXPEDITIONIBUS AD AFROS  
PRO SECURITATE NAVIGATIONIS  
SINGULARI DEXTERITATE CONFECTA  
CLARUM REDDIDERUNT  
SUPERMI OFFICII MONUMENTUM  
STEPHANUS NEPOS MOERENS  
PONENDUM CURAVIT  
A. M D CCC III<sup>46</sup>

(Bogu najboljem najvećem.  
Marku Antunu *conte* Bubiću  
vođi mletačkih postrojbi,  
kojeg su,  
zbog prisutnosti duha, vjernosti i razboritosti  
iskazane dok je bio vojni zapovjednik na Krfu  
prihvativši za Republiku djela,  
putovanja i poslovanje  
u ekspedicijama k Afrikancima (Berberima)  
za osiguranje plovidbe  
izuzetnom vještinom izvršene,  
proslavile,  
ovaj spomenik vrhunske službe  
zaslužnome se nećak Stjepan  
pobrinuo postaviti  
godine 1803.)

<sup>46</sup> Tekst nadgrobne ploče vidi u: Giuseppe FERRARI-CUPILLI, *Informazione sui mezzi d'insegnamento e di coltura sugli uomini più distinti avuti dalla Dalmazia e Albania Veneta nella seconda metà del secolo XVIII*, rukopis, Znanstvena knjižnica Zadar, Ms 28353/861., p. 79; C. F. BIANCHI, *Zara cristiana*, sv. I, 377.

Uz kapetana Antoniolija, general Marko Antun Bubić, odvjetak obitelji koja je mletačkoj vojsci dala cijeli niz visokih časnika, zasigurno je bio najznamenitiji Budvanin nastanjen u Zadru tijekom prošlih stoljeća. Prethodni podatci, kao i velebna nadgrobna ploča u cijenjenoj zadarskoj crkvi Gospe od Zdravlja, nedvojbeno to potvrđuju.

#### ZAKLJUČAK

Tijekom prošlih stoljeća grad je Zadar, središte mletačke uprave nad istočnim Jadranom, bio često odredište useljenika zavičajem od sjevera Italije do grčkih otoka i Peloponeza. Raščlamba notarskih spisa, izrazito dragocjenog vrela za proučavanje negdašnjeg društvenog života i svakodnevice Zadra, svjedoči nam da su se kroz cijelo vrijeme mletačke uprave nad istočnim Jadranom u onodobnu dalmatinsku prijestolnicu useljavali i žitelji s područja Mletačke Albanije. Među njima su posebno zapaženo mjesto imali iseljenici iz Budve, grada koji se od četrdesetih godina XV. stoljeća pa sve do utruća *Serenissime* u kontinuitetu nalazio u sastavu mletačkih prekojadranskih posjeda.

Budvani u Zadru nisu bili brojni, ali su nam njihove useljeničke sudbine, razvidne na osnovi analiziranih arhivskih spisa, vrlo zanimljive i svakako vrijedne istraživačke pozornosti. U radu je stoga obrađeno više oporuka i notarskih instrumenata (ugovora), kao i dodatno drugo gradivo iz Državnog arhiva u Zadru (Spisi generalnih providura), a koja datira od konca XVI. stoljeća do prvih godina XIX. stoljeća. Uvidom u navedeno gradivo, razvidno je da su Budvani pripadali različitim društvenim slojevima. Bilježe se kao siromašni ili srednje imućni građani, najčešće su zaposleni kao težaci ili obrtnici, ali su neki – poput kapetana Franje Antoniolija i generala Marka Antuna Bubića – u svoje doba bili vrlo cijenjeni i znani na razini mnogo široj od lokalne.

Useljenici iz Budve, spomenuti i opisani u ovome prilogu, pripadali su katoličkom korpusu vjernika. U njihovim je oporukama izrazito čest spomen zadarskih vjerskih ustanova (crkve, samostani, bratovštine i hospitali) i duhovnih osoba (među kojima su nerijetko bili uključeni i potomci budvanskih iseljenika). Sveukupno gledajući, Budvani u Zadru bili su useljenička skupina koja se u cijelosti prilagodila načinu života, običajima i svakodnevlju nove sredine obitavanja te su, bez obzira na malobrojnost, pridonosili društvenom razvoju i ukupnom napretku onodobne dalmatinske metropole.

PRILOZI<sup>47</sup>

P r i l o g 1: Prijepis oporuke Krste Bratića iz Budve  
(DAZD, SZB, Francesco Primizio, 1590. – 1608., b. VI., br. 113., 28. XI. 1600.)

*Christoforo Braticchio quondam Bratich da Budua*

*Nel nome di Christo Amen. L'anno della salutifera Natiuità sua Mille seicento, inditione decima terza, giorno ueramente uigessimo ottauo, del mese di Nouembre. Nelli tempi del Serenissimo Prencipe et Eccelentissimo Signor nostro il Signor Marin Grimani, per l'Iddio gratia inclito Dose di Venetia, et del Regimento del Clarissimo Signor Giouanni Aluise Venier, dignissimo Conte di Zara, et suo distretto. Alla presenza del Nobil Huomo Zaratino, il Magnifico Signor Pietro Grisogono del Magnifico Signor Gierolimo honorando Giudice essaminadore della Corte.*

*Non essendo cosa più certa della morte, ne più incerta dell'hora sua; essendo statuito all'huomo di morir una uolta da qui uiene, che salubremente considerando le cose sudette Christoforo Bratich quondam Bratich da Budua habitante à Zara, sano per gratia del Signor Iddio di mente, senso, et intelletto, se ben amalato di corpo, questo suo ultimo nuncupatiuo testamento ha procurato, et uoluto fare nell'infrascritto modo etc.*

*In prima la raccomando l'anima sua all'omnipotente Signor Iddio, alla gloriosa Vergine Maria, et à tutta la corte celeste.*

*Li suoi commissarii ueramente, et de questo suo ultimo testamento fedel essecutori, ha ordinato, et uoluto che siano li procuratori della Scolla di San Rocco di Zara cioè quelli che sono al presente, et quelli che saranno nell'auenire di tempo in tempo in perpetuo, alli quali ha dato, et attribuito omnimoda auttorità di far essequire dopo la morte sua quanto per il presente suo testamento hauera disposto, et ordinato.*

*E quando piacerà al Signor Iddio di leuarlo da questo mondo, et chiamarlo à se ha ordenato che il suo cadauere sia sepolito nella Chiesa di Santo Rocco di Zara, nella sepoltura della Confraternita di detta Scolla.*

*Lassa per ragion di legato alla Confraternita del Santissimo Corpo di Christo nella Chiesa Cathedral di Zara mezzo ducato, et alla fabrica della Chiesa di San Simeon Giusto di Zara altro mezzo ducato per l'anima di esso testatore.*

*Ordena, et testamentalmente dispone che li sopradetti suoi commissarii debbano dopo la morte sua cauar dalli beni, et heredita di esso testatore ducati quindici, et con quelli comprare un'habito al Reuerendo padre fra Francesco figlio di esso testatore nella religion di San Francesco, hora della famiglia del monasterio del santo sudetto in Zara, et questo che preghi il Signor Iddio per l'anima sua.*

<sup>47</sup> U priložima se objavljuju djelomični prijepisi oporuka nekoliko budvanskih useljenika u Zadar. U prijepisu se poštovalo pravopis kakav je zabilježen u originalnim dokumentima.

*In tutti gli altri ueramente beni suoi, mobili, et stabili, ragioni, et attioni, presenti, et futuri, in qualsiuoglia luoco posti, et esistenti a lui testatore a qual si modo spettanti, et pertinenti, et che spettar, peruenir li potessero ha instituito, nominato, et uoluto, che sia sua uniuersal herede la Scolla di Santo Rocco di Zara; con conditione, che la detta Scolla debba pagar tutti li debiti di esso testatore, farli far l'essequir condecanti, et far celebrare ogni anno una messa grande in perpetuo nel giorno dell'obito di esso testatore nella sopradetta Chiesa di Santo Rocco per l'anima sua.*

*Lassa per ragion di legato à miser Piero Capello bombardiere in Zara habitante presso la Chiesa di Santo Simeon Giusto doi gognali di uigna, esistente sopra il tereno di Simon figliolo di Garga Despericich, con tutti li arbori oliuari, et altri che s'atrouano in detta uigna in luoco detto Bataglie, et questo per segno d'amoreuolezza, et con obbligo di far celebrar ogni anno sino che durerà detta uigna tre messe piccole in detta Chiesa di Santo Rocco per l'anima di esso testatore. Et se ben mancasse di uita detto miser Piero prima quello che manchasse la sopradetta uigna, che colui in chi peruenira quella sia obligato alla sopradetta celebration di messe ogn'anno fino che duri quella come s'è detto.*

*Et questo disse essere suo ultimo testamento et l'ultima uolonta sua, il quale, et la quale uolse che uaglia per testamento, et se per testamento non ualesse uaglia per ragion di codicilli, e di qualsiuoglia altra ultima uolonta che di ragion meglio ualer, et tener potesse, non obstante etc. Et annullando esso testatore tutti gli altri testamenti, et codicilli, che hauesse fatti fin'hora, uolendo che siano nulli et inualidi, et di niun ualore come se fatti non fossero.*

*Presente al presente testamento da principio, fino il fine, il magnifico, et eccelente Signor Giulio Cesare Stella Dottore, così uolendo esso testatore.*

*Fatto in Zara nella habitatione del sopradetto testatore posta nel confin di Santa Maria da Zara, presenti mistro Lazzaro fauro, et mistro Simon Dederceo pellizer di Zara testimonii hauuti, chiamati, et da sopradetto testatore pregati.*

*Io Francesco Primizio Nodaro publico et canceliero della Magnifica Communità scrissi il sopradetto testamento così uolendo, et ordinando il sopradetto testatore.*

*1601, 8 Martii*

*Apertum fuit presens testamentum per antedictum Dominum Petrum Grisogonum Iudicem examinatore[m] qui interfuit confectioni ipsius ob mortem suprascripti testatoris, lectum uero et publicatum per me Franciscum Primicium Notarium publicum et Magnificae Communitatis Iadře Cancellarium in Curia dicti Domini Iudicis examinantis, presentibus Reverendo Domino Presbitero Matheo Dederceo Primicerio, et Ser Ioanne de Medicis habitatore Iadře testibus.*

*Na poledini: Questo è testamento di Christoforo Bratich de Budua scritto per me Francesco Primizio Nodaro publico et canceliero della Magnifica Communità di Zara sotto li 28 Nouembre 1600.*

P r i o g 2: Prijepis oporuke Stjepana iz Budve  
(DAZD, SZB, Zuanne Braicich, 1621. – 1645., b. XIII., br. 508., 12. X. 1643.)

*Nel Nome di Christo Amen, l'anno della sua Natiuità mille seicento quaranta tre, nell'indizione undecima, giorno ueramente di luni, li 12 del mese d'Ottobre. Nelli tempi del Serenissimo Principe, et Signor Nostro Eccellentissimo il Signor Francesco Erizzo, per l'Iddio gratia Inclito Dose di Venetia etc., et del Regimento dell'Illustrissimo Signor Pietro Corner Conte di Zara, et suo Distretto dignissimo. Alla presentia del nobil huomo Zaratino il molto Illustrate Signor Pietro Calcina honorando Consigliero, di me Nodaro et delli testimonii sottoscritti.*

*Essendo che non ha cosa nessuna più certa della morte, ne più incerta dell'hora sua, et per ilche considerando salubramente le predette cose Steffano Budua quondam Piero habitante in questa Città, sano per grazia del Omnipotente Signor Iddio della mente, sensi, loquella, et intelletto, se bene alquanto (come disse) indisposto, et perciò sentando (!) sopra una cassa nella casa della sua solita habitatione nel Confin di S. Ellia et ha uoluto fare, sicome fà il presente suo ultimo nuncupatiuo testamento qual si dice senza scritti nel modo che seguita etc.*

*Primamente ha raccomandato, et humilmente raccomanda l'anima sua all'Omnipotente Signor Iddio suo Creatore, alla Gloriosa Vergine Maria, et à tutta la Corte Celeste, et quando piacerà alla Sua Diuina Maestà di leuarlo dalla presente uita, et chiamarlo a se, ha ordenato che il suo cadauere sia sepolto nella Chiesa di San Francesco nella sua sepoltura.*

*Commissarii ueramente, et di questo suo ultimo uolere fedeli esecutori ha instituito, nominato, et uoluto che siano mistro Domenego Tambachi suo zenero, et madonna Orsa sua figlia moglie del predetto Domenego, alli qualli ha dato, et dà omniuono auctorità in forma etc.*

*Ha lasciato per ragion di legato alli quattro luochi pii di questa Città . lire doi de piccoli per cadauno di essi.*

*Item ha ordenato che per una uolta tanto li heredi suoi infrascritti debbano immediatamente doppo la morte di lui testatore far fare un'habito di panno per uso del Reuerendo Padre fra Francesco suo nipote d'ordene di San Francesco.*

*Item ha lasciato per segno d'amoreuolezza à Hellena, et Steffano figlioli della quondam madonna Augustina sua figliola un'anello d'oro per cadauna d'esse di ualor di tre ducati l'uno.*

*Item ha lasciato per raggion di legato à Signora Tomica sua consorte figliola del quondam Piero Semonacouich ducati sei cento delli beni di lui testatore, quali uuole che possa estrarre ad ogni suo beneplacito in quelli beni che a lei parerà, o in danari, o in altro . senza contraditione o impedimento di alcuna persona.*

*In tutti, et cadauni altri ueramente beni suoi mobili come stabili, raggioni et attioni, presenti, et futuri a lui testatore in qualsiuoglia modo spettanti et pertinenti, sua uniuersal herede ha instituito, nominato et uoluto che sia la sudetta Signora Tomica sua consorte in uita sua solamente. Con dichiaracione espressa che della mittà di tutti essi beni possa et uaglia lei a suo beneplacito et piacere disporre o per l'anima sua, o per il corpo come meglio li parerà stante che come disse hanno essi giugali acquistato essi beni con logo industrie, et fatiche, et che l'altra mittà rimanente di tutti li beni predetti sia di uita per ugal mittà tra Orsa figliola di lui testatore*

*moglie di mistro Domenego Tambachi, et li figlioli della quondam madonna Augustina sua figliola.*

*Dichiarando espressamente che passando a nuouo matrimonio che Signor Capitan Zorzi Midda suo zenero o in uita della detta sua consorte et herede, o dopo la morte della medesima che non possi in modo alcuno uenir ad habitare in casa di lui testatore per modo di habitatione fino a tanto che li predetti suoi figlioli non saranno peruenuiti all'età legittima.*

*Aggrauando li heredi suoi, et quelli che godeuanno li beni di lui testatore di douer perpetuis temporibus far celebrar quattro messe basse al tempo delle Pentecoste, quattro altre al tempo della Nattiuità del Nostro Signore, quattro altre al tempo dell'Assensione del Nostro Signore, quattro altre al tempo della festiuità di San Pietro, et quattro altre al tempo dell'anniuersario di lui testatore, chome meglio parerà alli heredi suoi per l'anima di lui testatore, et di tutti li suoi deffonti.*

*Dichiarando ancora che quelli che ueniranno ad habitar in casa di lui testatore posta nel confin di San Hellia dopo la morte della sua consorte et herede sudetta, che debbano et siano corisponder quella portione di affitto che apettarà legittimamente alli sudetti Steffano, et Hellena figliola della predetta quondam Signora Augustina figlia di lui testatore per douer essere detti affitti consumati à loro beneficio fino alla loro età legittima apresso li suoi commissarii.*

*Item ha ordinato, et dichiarisse espressamente che manchando di uità li sudetti Signora Orsa sua figliola, et li predetti Steffano, et Hellena, et la loro discendenza legittima, che in tal caso li beni stabili tutti di lui testatore peruengano, et peruenir debbano nella Confraterna di Sacerdoti della Madonna Ceriola nella Chiesa di San Donato col obligo di douer celebrare ogni anno una messa à canto per l'anima di lui testatore, et delli morti suoi.*

*Et questo disse et uuolse, che sia il suo ultimo testamento et la sua ultima uolonta, il quale uuolse che uaglia per raggion di testamento, cose per raggion di testamento non ualesse, uuolse che uaglia per raggion di codicilli, per uia di donatione causa mortis, et di cadauna altra ultima uolonta che di raggion meglio ualer, et tenir potesse, non ostante etc.*

*Fatto in Zara in casa della solita habitatione del sudetto testatore nel confin di San Hellia. Presenti il molto Reuerendo Prete Don Dionisio Petropoli capellano di San Hellia, et il Reuerendo Signor Don Giouanno Rado habitanti in Zara testimonii etc.*

*Ioannes Braycich Ciuis Jadrae publicus auctoritate Veneta Jadreque Iuratus Notarius rogatus fideliter scripsi, ita ipso testatore ordinante seque in fidem subscripsi.*

P r i l o g 3: Prijepis oporuke kapetana Franje Antoniolija iz Budve  
(DAZD, SZB, Domenico Castelli, 1777. – 1812., b. XXXVII., br. 50., 6. X. 1788.)

*Nel Nome di Cristo amen. L'anno della sua Santissima Natiuità 1788, indizione seconda, giorno di lunedì 6 del mese di Ottobre. Nelli tempi del Serenissimo Principe, e Signor Nostro Eccellentissimo il Signor Paolo Renier per l'Iddio grazia inclito Dose di Venezia, del Regimento del Nobil Signor Girolamo Maria Soranzo Conte di Zara, alla presenza del Nobil Signor Conte Dottor Giouanni Antonio Fanfogna onorando Consiglier, di me Nodaro e testimonii infrascritti.*

*Personalmente costituito il Signor Francesco Antonioli quondam Zuanne da Budua Capitano di fanti oltramarini a me Nodaro benissimo noto, quale rifletando alla certezza della morte, et incertezza dell'ora, sebbene s'attroui in stato di perfetta salute, sano conseguente di mente, sensi, e loquella, e uolendo disporre delle cose sue, però col presente nuncupatiuo testamento che si dice sine scriptis ha ordinato quanto segue.*

*Prima di tutto raccomanda l'anima sua a Iddio Signore, alla Beata Vergine ed ai santi suoi protettori, perchè al caso della sua morte remisse delle di lui colpe sia fatta degne della gloria del paradiso.*

*In commissaria, e fedele essecutrice del presente testamento ha destinato la Signora Lucietta Costachi sua consorte, a cui nell'esercizio del suo carico impartisce ogni occorrente facoltà.*

*Ai luochi pii di questa Città, al riscatto de poueri schiaui, ed alle case della Pietà da me Nodaro arricordati, disse facendo in uita quanto comportano le mie forze non lascio cosa alcuna.*

*Seguita la di lui morte rispetto i suoi funerali disponà la di lui commissaria in qui modi, che le pareranno proprii, a cui pure si rimette per la celebrazione di quelle messe, che crederà fargli celebrare a suffraggio dell'anima sua.*

*Se alla medesima sembrasse opportuno di far qualche dimostranze uerso il Signor Andrea Antonioli di lui fratello, potrà farlo in qui modi, e con quelle misure, che a lei parerano, senza uerun obbligo, rimettendo al suo arbitrio.*

*Incarica però la detta sua commissaria di far tutte quelle dimostrazioni d'affetto, e riuerenza uerso la Signora Angelica di lui madre, se si trouasse in uita al caso della sua morte, e darle quel legato, che meritassero la sua benemeranza, e materna figura.*

*In tutti poi li suoi beni mobili, stabili, azioni, raggioni, crediti, ed ogni altra cosa a lui spettante per qualunque titolo, e rappresentanza il tutto compreso, e niente ecceto, presenti, e futuri ha instituita libera et assoluta herede la predetta Signora Lucietta di lui diletissima consorte, onde in quelle modo retribuire alle sue benemeranze, ed anima amorosa coniugale corispondenza, ed attenzione prestata in ogni incontro.*

*E questo disse, e uole, che sia il suo testamento ed ultima uolontà, e come tale dourà ualere, e se come tal non ualesse, uaglia come codicillo, donacion causa mortis, ed ogn'altra disposizione, che meglio ualer potesse non ostante che ui fosse pretermesso qualche punto di raggion o solenità d'ordine rinonciando etc.*

*Fatto in Zara nella Cancellaria Pretorea, presenti il Signor Zuanne Nutricio, ed il Signor Dottor Vincenzo Crasina testimonii noti, chiamati, e pregati.*

*Et io Domenico Castelli di Veneta auctorità Nodato publico di Zara ho scritto il presente testamento così ordinatomi da esso testatore a cui letto lo confermò in ogni sua parte, pregandomi di rilasciargli una consimile.*

*Illico*

*Prima di chiuder il presente feci estrarre una consimile da mano fide consegnandola alla presenza etc. al presente signor testatore.*

*Addi 9 Luglio 1790, indizione ottava, giorno di venerdì, Zara*

*Stante la morte successa dell'oltrascritto testatore Signor Capitan Francesco Antonioli nella Città di Corfù, che risulta a me Nodaro da fede autentica del molto Reuerendo Don Giouanni Genatà Canonico decano paroco rilesciata li 16 Aprile 1790 fù aperto il presente testamento dal Nobil Signor Dottor Conte Giouanni Antonio Fanfogna magnifico Consigliere interuenuto alla facitura, preuia la ricognizione del suo carattere nell'iscrizione e del suo sigillo ad istanza del Signor Zorzi Costachi comissionato per epistolam dalla Signora Lucietta Costachi di lui sorella relicta et erede del predetto Capitan Francesco Antonioli nella Corte di Santa Maria. Presenti li Signori Zuanne Nutricio, e Zuanne Boniricordi testimonii noti, chiamati, e pregati.*

*Et io Domenico Castelli di Veneta auctorità Nodaro publico e giurato di Zara alla presenza come sopra ho pubblicato il presente testamento in forma etc.*

*Copia tratta dal Libro di defonti di questa Cattedrale di Corfù*

*Addi 27 Marzo 1790*

*Il Signor Capitan Francesco Antonioli d'anni 46 . rese l'anima a Dio, il di cui corpo fù seppellito in questa Cattadrale. E per fede della uerità rilascio la presente scritto, e sottoscritto di proprio pugno, e suggellata (!) col solito mio suggello (!).*

*Data in Corfù li 16 Aprile 1790*

*Giouanni Genatà Canonico Decano Paroco.*

*Franciscus Maria ex Comitibus Fenzi, Dei, et Apostolicę Sedis gratia Archiepiscopus Corcyrensis.<sup>48</sup>*

*Uniuersis etc. fidem facimus, atque attestamur supradictum exemplum ex regestis defunctorum huiusce Metropolitanę Ecclesię desumptum, exaratum, et firmatum esse manu propria, et caractere supradicti admodum Reuerendi Domini Joannis Genatà, eumdemque esse talem, qualem se fecit, hic, et ubique plena fide dignum. In quorum etc.*

*Datum Corcyre ex Cancellaria Archiepiscopali die 16 Aprilis 1790 M. V.*

*Michael Angelus Canonicus Zanini Cancellarius Archiepiscopalis*

*Na poleđini: Io Giouanni Antonio Fanfogna onorando Consigliere interueni alla facitura del presente testamento il inscrissi di mio carratere, et il sigilai con il solito mio sigilo.*

*Testamento del Signor Capitan Francesco Antonioli scritto da me Domenico Castelli publico Nodaro li 6 Ottobre 1788.*

<sup>48</sup> Ovdje je riječ o odvjetku šibenske plemićke obitelji Franji Mariji Fenziju (1738. – 1829.), krfskom nadbiskupu od 1779. do 1816. godine. Usporedi: p. Remigius RITZLER – p. Pirminus SEFRIN, *Hierarchia catholica medii et recentiores aevi*, vol. VI. (1730. – 1799.), Patavii, 1958., 182.

Lovorka Čoralić

THE EMIGRANTS FROM BUDVA IN ZADAR  
(END OF THE 16<sup>TH</sup> C. – BEGINNING OF THE 19<sup>TH</sup> C.)

*Summary*

The paper discusses the presence and activities of the emigrants from Budva in Zadar in the period between the end of the 16<sup>th</sup> c. and the beginning of the 19<sup>th</sup> century. This research is based on the analysis of the material safe-kept at the State Archives in Zadar (notarial documents; documents of general proveditors). The introductory part offers general data concerning the emigrants from Budva in Zadar (social and professional structure of emigrants; relations with ecclesiastical institutions from Zadar; general integration factors, etc.). In the central part of the paper, documents (primarily testaments) relating to every individual emigrant are analysed in chronological order. Upon examining the documents, it became obvious that the inhabitants of Budva had belonged to diverse social classes. They are registered as belonging to either the lower or the middle class, and working as either agricultural labourers or tradespeople. Others, however, such as captain Franjo Antonioli and general Marko Antun Bubić, were – in their time – highly appreciated and known at a level surpassing the local one. On the whole, the conclusion may be drawn that the inhabitants of Budva, who had lived in Zadar during the centuries of the Venetian rule on the eastern Adriatic coast, were a prominent native group that had succeeded in achieving full integration in their new place of residence.

*Keywords:* history of the society, migrations, Zadar, Budva, Dalmatia, the Venetian Republic, the Early Modern Period.